

DÜŞÜNMEK YA DA DÜŞÜNMEMEKTE DİRENMEK

Herman AMATO

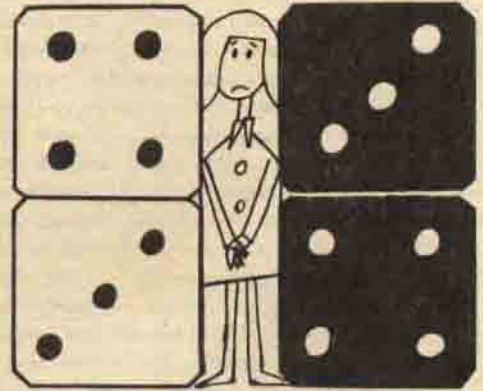
Çizgileri Ferruh DOĞAN

Afif Yesâri'nin bir «Düşünce tiyatrosu» vardır. Özelliği kişilerin hiç konuşmaması, onların düşüncelerini bir teyipten çıkan seslerin aksettirmesidir. İçimizden geçen duygusal fikirlere bazan düşünce diyoruz. Biz burada bu düşünce tarzını kastetmiyoruz. Bu tiyatrodaki gördüğüm bir sahneyi anlatmadan geçemiyecğim, Kalbi kırık bir kadınla bir erkek, bir hava alanında karşılaşır- lar Yanyana otururlar. Birbirleriyle meşgul olmazlar. Ama düşüncelerinden anlarız ki, bu iki insan birbiri için yaratılmıştır. Birbirlerine ihtiyaçları vardır. Tanışmalarını isteriz. Fakat tanışmazlar. Yabancılık galebe çalmıştır. Biri bir istikamete gider, diğeri başka bir istikamete. Bu ayrılığı ne doğurmuştur? Birbirlerine aşına olmamaları. Yeni şeylere aşına olmak ve eşki alışkanlıklarını bırakmak. İstemediği için birçok şeyler kaybediyor insan. Evet, şimdi değineceğim konu son derece önemli, bütün hayatınızı görüş tarzınızı değiştirecek kadar önemli. Onunla ilk defa karşılaşıyorsunuz. Aşına değilsiniz. Tanışmak da istemiyorsunuz. Belki de kalkıp gideceksiniz. Aman gitmeyin! Durun! Aşına olma gayret edin! Neler kaybedeceğinizi bilmiyorsunuz. Eğer yazı serisindeki yazılara dikkat eder, problemleri çözerseniz önünüzde yepyeni bir ufku açıldığını göreceksiniz. Bu ufku size bu yazılar değil, kendiniz açacaksınız. Çünkü bu yazılar cansız, siz ise canlısınız.

Bahsedeceğimiz düşünce tarzı nedir? Düşünce kelimesi çok manalara geliyor. Hayal kurmak, için için halinden şikâyet ve endişe etmek hep düşünce kelimesi altında toplanır. Felsefe yapmak, cevabı olmayan sorular sormak da düşünce kelimesi altında toplanır. Burada değineceğimiz düşünce türü, tamamen belirli olmayan durumlarda karar verme yeteneğimizi geliştirmek gayesini gütmektedir. Bir apartımanın üçüncü katından merdivenle veya asansörle inmek doğrudur. Ama pencereden atlamak yanlıştır. Bu gibi durumları: gayet iyi ayırabiliyor ve kesin kararlar verebiliyorsunuz. Apartımanın hiçbir zaman üçün-

cü katından atlamadığınıza şüphe yok. Ama bu kadar kesin olmayan durumlarda acaba ne yapıyorsunuz? Ve hayatta karşılaştığınız durumların çoğu bu kadar kesin değildir. Acaba bu durumlarda karar verme kurallarına uygun mu hareket ediyorsunuz? Yoksa kaprislerinize kapılıp ilk aklınıza gelen yolu mu tutuyorsunuz? Ya da korktuğunuzdan hiçbir yolu mu seçmiyorsunuz?

Size somut bir örnek: İki zarla oynamayı teklif ediyorum. 9 toplamı gelince ben kazanacağım, 5 toplamı gelince siz kazanacaksınız. Oyu-



na giriyor musunuz? Burada karar verilecek bir durum var mıdır?

Oyumu değiştiriyorum: Gene iki zarla 7 toplamı gelince siz kazanacaksınız, 5 toplamı gelince ben kazanacağım.

Yukarıdaki iki oyundan hangisi daha avantajlı? hangisini tercih edersiniz? Hangi oyunda beni yenme ihtimaliniz daha fazla?

Düşünmek için 5 dakika ara verin sonra okumaya devam edin!

Saymasını biliyor musunuz?

Misafirlerinizin sayısını hesaplayarak sandalyeleri ona göre getirdiğimize şüphem yok. Herhalde kahve fincanlarını da doğru sayarsınız. Ama çeşitli imkânları saymasını biliyor musunuz?

Eğer yukardaki sorulara cevap veremiyorsanız, çeşitli imkânları saymasını bilmiyorsunuz demektir. Ama üzülmeyin öğreneceksiniz. Belki o kadar kolay olmayacak ama, sonunda muhakkak öğreneceksiniz.

Şimdi bu problemleri beraber çözmeye bakalım: Yapılacak iş iki zarla 9, 5, ve 7 toplamlarının kaç farklı şekilde elde edilebileceğini araştırmak. Bu toplamaları verecek yüzlerin değişik karşılaşmalarını saymak. Şimdi iki zarla 5 toplamını kaç farklı karşılaşma ile elde edebileceğimize bakalım:

Birinci zar (1) i ikinci zar (4) ü gösterirse toplam (5) eder. Gene birinci zar (2) yi, ikinci zar (3) gösterirse toplam 5 eder. (5) sayısını tam sayılardan yapılmış kısımlara bölersek iki kısma ayırabiliriz (1) ve (4) (2) ve (3). O halde iki zarla 5 toplamını iki şekilde elde edebiliriz.



Doğru mu? Doğru değil! Niçin?

5 dakika düşünün.

Zarların yüzlerini değiştirmeyi unutuyorsunuz.

Zarlarla 5 toplamını niçin yalnız 2 şekilde elde edilemediğini anladınız mı? Cevabınız «hayır» ise, anlatayım. İki zarla iki farklı (1), iki farklı (2), iki farklı (3) ve iki farklı (4) ile işaretli yüz bulunur. Her biri zarlardan birine ait olmak üzere. Değişik yüzlerin karşılaşması ile 4 farklı şekilde (5) toplamını elde edebilirsiniz. Birinci zar (4), ikinci zar (1); birinci zar (1), ikinci zar, (4); birinci zar (2), ikinci zar (3); birinci zar (3), ikinci zar (2).

Pratik bir usul, sayılara benzetmek.

Zarların yerlerini değiştirmeyi çok mu yadırgadınız? Bu dört hali ayırmak size güç mü

geldi? Emin olun siz bundan çok daha karışık durumları ayırıyorsunuz. Hem de, sırayı değiştirdiğiniz anda değişik değerler vermek suretiyle. 14 ü, 41 den gayet kolaylıkla ayırıyorsunuz. Hem de bu durumda birinci halde 1 onu temsil ediyor, ikinci halde 4 kırkı. Şimdi size bir teklifim var: 14 ü ondört diye değil de, bir-dört diye okumaya çalışın, bunun gibi 41 dört-bir olsun. Yadırgadınız mı? Ama bunu da biliyorsunuz telefonda 01'i sıfır-bir diye okumaz mısınız? Birinci basamak birinci zarın gösterdiği yüzü temsil etsin, ikinci basamak ta ikinci zarı. İsterseniz daha iyi canlandırmak için birinci zar kırmızı, ikinci zar yeşil olsun. Durumları ifade etmek için yeni ve kısa bir yazı şekli kazanmış oluyorsunuz. 14, kırmızı zarın bir ile işaretli yüzü üste gelmiştir, aynı zamanda yeşil zarın 4 işaretli yüzü üste gelmiştir. 41 ise kırmızı zar 4, yeşil zar 1, anlamına gelmektedir. 32 ve 23 ü bildiğiniz dil ile artık kendiniz ifade edin.

Bu yeni yazı ile 5 toplamlarını 14, 41, 23, 32 şeklinde ifade eder ve dört farklı karşılaşma ile bu toplamın elde edildiğini derha* görürüz. Aynı yazıyı 9 toplamalarını saymak için kullanalım: 45, 54, 36, 63. Dikkat ediniz birinci basamakla ifade edilen kırmızı zarın gösterdiği sayı ile, ikinci basamakla ifade edilen yeşil zarın gösterdiği sayının toplamı 9 oluyor ($4+5=5+4=3+6=6+3=9$). Dokuz toplamını elde etmek için niye 18, 81, 27, 72 hallerini kullanmadık? Hemen anladınız değil mi? yüzlerinde 7 nokta ve 8 nokta bulunan zarları nerede gördünüz diyeceksiniz. Özetlersek iki zarla 5 toplamını 4 şekilde (14, 41, 23, 32) ve 9 toplamını gene 4 şekilde (45, 54, 36, 63) elde edebiliriz. Bu toplamalar aynı sıklıkla karşımıza çıkacaktır. O halde benimle oynasa idiniz, birşey kaybetmiyecektiniz şanslarımız müsavi idi. Yani haksızlığa uğramıyacaktınız demek istiyorum. Oyunu ya siz ya ben eşit şanslarla kaybedecek veya kazanacaktık. Şimdi ikinci oyuna geelim: 5 toplamını 4 şekilde elde edeceğimizi biliyoruz, bakalım 7 toplamını kaç şekilde elde edersiniz? 16, 61, 25, 52, 34, 43 bu farklı karşılaşmaları sayarsak 6 adet olduklarını görürüz. Demek ki 7 toplamı 5 toplamına nazaran daha sık karşımıza çıkacaktır. Demek ikinci oyunu daha kabul etmekle benden daha avantajlı duruma geçecektiniz.

Düşünce hakkında birçok şeyler söylenmiştir «Bir insanın üniversiteyi bitirmesine yardım edebilirsiniz fakat ona düşünmeyi öğretemezsi

niz» (Bilim ve Teknik sayı 28, sayfa 18) O halde benim burada işim ne? Ben bu cümleyi biraz değiştireceğim. «Düşünmek istemiyen bir insana düşünmeyi öğretemezsiniz, ama düşünmek isteyen bir insana uygun düşünce sahaları hakkındaki bilgi verebilirsiniz».

Düşünme nasıl öğrenilir?

1) Meselenin bütün parçaları üzerinden çabukça birkaç kere geçin, ta ki hepsi birden bir tek tablo halinde kafanızda birleşsin. 2) Hükümün sonraya bırakın. Aklınıza gelen ilk fikrin etkisi altında kalmayın. 3) Meseleyi teşkil eden kısımların yerlerini değiştirin. 4) Eğer işin içinden bir türlü çıkamıyorsanız, yeni bir yaklaşma yolu deneyin. Meseleyi başka bir açıdan görmeye çalışın. 5) Sıkışıp kalmışsanız, ileri gidemiyorsanız, herşeyi olduğu gibi bırakın ve dinlenin. (Aman dikkat edin bu dinlenme hayatınızın sonuna kadar devam etmesin). 6) Meseleyi başkaları ile tartışın ve onların fikrini alın. (Bilim ve Teknik sayı 29, sayfa 12).

Problemleri çözerken yukarıdaki tavsiyelerden hangilerini kullandık? Bulmaya çalışın. Bu tavsiyeler ne kadar işinize yaradı? düşünün.

Benim bunlara katacağım iki sözüm var: Birincisi düşüneneğiniz konuda tecrübe sahibi olmak, aksi halde ayrıntıları fark edemezsiniz. Bütün karar verine işlemleri bir seçimdir. Amaca varmak için en uygun yolu seçmek. Eğer yolları ayıracak kadar tecrübeniz yoksa, uygun olan yolu seçemezsiniz. İkincisi problem çözmek, çözmek gene de çözmek, ta ki kafanız konuyu kavrayacak kadar gelişsin. Bu devreden sonra yapacağınız en önemli iş etrafınızdaki olaylara bakarak kendinizin maksadınıza uygun problem-

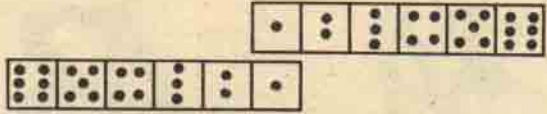
ler ortaya atmanızdır. Konfigürüs'ün sözünü hatırlatmak isterim: «Öğrenmeden düşünmek tehlikeli, düşünmeden öğrenmek faydasızdır».

PROBLEMLER :

1) İki zarla 5, 7, 9 toplamlarının hangi farklı karşılaşmalarla elde edildiğini ve bu karşılaşmaların sayılarını biliyorsunuz. Şimdi iki zarla 2, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 12 ve 13 toplamlarının hangi sıklıklarda karşımıza çıkacağını hesaplamaya çalışın.

2) Bir yanda iki zarla elde edilen, 7 dahil olmak üzere 2 den 7 ye kadar bütün toplamlar, diğer yanda 7 den büyük bütün toplamlar var. Kazanma şansınızı artırmak için bu iki durumdan hangisini seçersiniz?

3)



İki zarı gösteren bu şekillerle 2 toplamının bir tek karşılaşma ile elde edildiğini görüyorsunuz. Bu şekilleri mukavva üzerine çizip, makasla kesin, iki zarla elde edilecek çeşitli toplamlara tekabül eden karşılaşma sıklıklarını sırasıyla bulmak için üst zarı ne şekilde kaydırırsınız? Her kaydırmadan sonra karşılaşma sıklıklarını bulmak için hangi yüzleri sayarsınız? Bu işi yaparsanız önceki problemleri çözmek size çok kolay gelecek.

(Yazarın Alis Karar Veriyor kitabından *Bilim ve Teknik, için adapte edilmiştir)

MAKİNE ÜZERİNE

Âlet insan elinin bir devamı, makine ise başlı başına işleyen bir âletten başka bir şey değildir. Bir makine bulan insan insan gücünün ve insanlığın refahının artmasına yardım eder.

H. W. Beecher

İnsan âlet kullanan bir hayvandır.

Carlyle

Bir makine elleri olağan insanın işini yapabilir. Fakat hiç bir makine olağanüstü bir insanın yaptığı işi yapamaz.

E. Hubbard

İnsan kendi âletlerinin âleti olmuştur.

Thoreau